

Summary
V.P.Mats'ko

Intertextual Reading of Philological Works of Vasyl' Zborovets'

In the article for the first time creative heritage of Ukrainian philologist Vasyl' Stepanovych Zborovets' in intellectual discourse is studied. Linguistic theory of intertextuality allows to intensify research potential of traditional linguistics of the text and reach new, complex level of research, considering active existence of the text in close connection with the human factor in language, cognitive and communicative processes. The offered theory models multi-vectority of the relations of resemblance and difference, that makes language and literary synchrony.

Key words: *intertext, paratext, definition, system of language, literature study, ancient literature, topic-narrative work.*

Дата надходження статті:

„15” лютого 2011 р.

УДК 37.018.4+37.03 (045)

Л.А.МАШКІНА,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Концептуальні засади вальдорфської педагогіки

У статті висвітлено концептуальні засади вальдорфської педагогіки, розкрито загальнодидактичні принципи функціонування вальдорфських шкіл. Показано систему використання Штейнер-педагогіки у вітчизняній початковій школі.

Ключові слова: *вальдорфська педагогіка, Р.Штейнер, принципи вальдорфської школи.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Використання ідей і здобутків зарубіжної гуманістичної педагогіки може сприяти розв'язанню актуальних для сучасної вітчизняної школи соціально-педагогічних завдань розробки та послідовного втілення гуманної освітньої парадигми. Ефективне використання зарубіжного досвіду передбачає не пряме його запозичення з використанням готових результатів, а відбиття передових гуманістичних ідей у педагогічній національній свідомості, соціальної та культурної інтеграції вітчизняної та світової педагогіки, врахування специфіки і особливостей системи освіти України, а отже, адаптації зарубіжних ідей і підходів до національної школи, до вітчизняної культури в цілому.

Одним із джерел визначення сучасної стратегії розвитку освіти є аналіз світового педагогічного досвіду гуманістичної орієнтації, зокрема вальдорфської (Штейнер-) школи, яку ЮНЕСКО визнало школою ХХІ століття, завдяки тому, що вона на практиці реалізує цілі й ідеали гуманістичної педагогіки.

Вальдорфська школа органічно поєднує в собі вимоги певного суспільного середовища та інтереси, потреби особистості в індивідуальній творчості, самовизначенні й самореалізації. Саме тому в розвинутих країнах світу, де суспільна думка поставила педагогічні питання в центр соціальних проблем, кількість вальдорфських шкіл неспинно зростає й за останні 20 років збільшилася втричі.

Виходячи з унікальності та неповторності людини, Штейнер-педагогіка в практичній діяльності органічно поєднує принципи гуманізації та гуманітаризації освіти з принципом соціальної спрямованості процесу виховання й навчання, що дає можливість розкрити індивідуальні обдарування людини та зробити їх соціально плідними [3].

Вивчення теорії Штейнер-педагогіки необхідне з точки зору перспективи входження й інтеграції України до загальноєвропейського освітнього простору. Орієнтація нашої країни на участь у формуванні загальноєвропейського педагогічного простору повинна базуватися на позиції конструктивного діалогу із Заходом. Визначення перспектив розвитку освіти в Україні в контексті гуманістичних європейських і світових тенденцій повинно відбуватися за умови врахування особливостей нашого суспільства, тих специфічних завдань, які стоять перед освітою України на сучасному етапі, збереження та використання досягнень вітчизняної педагогічної думки, організаційних форм і методів, що склалися історично. Тобто вивчення досвіду Штейнер-школи педагогічно доцільне, але його необхідно здійснювати в контексті національної педагогічної теорії та практики.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Аналіз сучасної наукової літератури вказує на наявність досліджень з особливостей вальдорфської педагогіки, її змісту, методики, організації навчально-виховного процесу в Штейнер-школах (Н.Абашкіна, І.Брохман, О.Гребенщикова, О.Юнова, І.Нільсен, А.Пинський, Л.Родіонова та ін.).

Заслугує на увагу дослідження О.Іонові щодо психологічних питань вальдорфської школи у контексті модернізації української освіти. Але у сучасних виданнях недостатньо інформації щодо концептуальних засад вальдорфської педагогіки, умов системної реалізації ідей і принципів Штейнер-педагогіки в освітньому процесі нашої держави [3].

Формулювання цілей статті... Мета статті – висвітлити концептуальні засади вальдорфської педагогіки, показати систему її використання у вітчизняній початковій школі.

Виклад основного матеріалу... Вальдорфська педагогіка – це міжнародний культурно-освітній рух, пов'язаний з ім'ям Рудольфа Штейнера. Нині число так званих вільних вальдорфських шкіл (або антропософських шкіл Р.Штейнера) у світі наближається до 500. Найбільше розповсюдження вони одержали у Німеччині, Голландії, Швеції, Великій Британії, Австрії, США. Є школи в Африці, Південній Америці, Японії та інших країнах. Вальдорфська педагогіка представлена також сотнями дитячих садків; вона безпосередньо пов'язана з оригінальним лікувально-педагогічним напрямом, заснованим Р.Штейнером. За рубежом вальдорфській педагогіці присвячена значна кількість публікацій: статті загальнопедагогічного змісту, психологічна та медична література, інформаційні часописи для батьків. Постійно видаються журнали і серії книг; серед найвідоміших західнонімецький журнал „Мистецтво виховання” та серія „Вчення про людину і виховання”. На жаль, у вітчизняних виданнях література з вальдорфської педагогіки досить обмежена [1].

Початок вальдорфській педагогіці було покладено у 1919 році Рудольфом Штейнером. Р.Штейнер (1861-1925) – відомий німецький громадський діяч, вчений, філософ і педагог, засновник нового духовно-наукового руху – антропософії, що в дослівному перекладі з грецької означає „мудрість про людину”. Як показало дослідження, створена Р.Штейнером на початку ХХ сторіччя антропософськи зорієнтована духовна наука, яка є фундаментом філософії виховання для вальдорфської школи і розглядає світ і людину у вигляді єдиного органічного цілого, була підготовлена багатовіковим розвитком філософської думки. Ідея про людину як мікрокосм, що відображає в собі макрокосм, стійко відтворюється протягом всієї історії людської культури з самого початку її існування й належить до найбільш фундаментальних положень філософського, теоретико-пізнавального та художнього типів духовної культури [4].

Базуючись на органічному синтезі космічних процесів і основних напрямів розвитку людини й людства – психофізіологічному, соціальному, освітньо-культурному, науково-технічному та ін., – Р.Штейнер відходить від однобічного підходу до людини, властивого багатьом концепціям, що дають уявлення про людину лише як про істоту, яка є продуктом спадкових факторів, або ж про таку, що визначається переважно впливом оточуючого середовища або тільки духовним принципом, і формує образ людини як єдності трьох взаємозумовлених аспектів особистості –біологічного (фізично-тілесного), психічного (душевного) і духовного. І тільки розвиток усіх аспектів у кожній фазі життя є запорукою гармонійного розвитку і його підсумком, законними свідченнями якого є фізичне здоров'я, розсудливість і душевний спокій, людське щастя й задоволення життям [6].

Важливим у антропофілософській теорії й практиці, з психолого-педагогічної точки зору, є акцент на найважливіше значення для всього життя людини процесів виховання й навчання, які визначають благополучність або неблагополучність людини в дорослому житті як з тілесного, так і з душевно-духовного боку. На відміну від широко відомих уявлень про кожний наступний віковий період як такий, що впливає з попереднього, Р.Штейнер підкреслює, що наслідки розвитку в дитинстві можуть проявлятися при досягненні людиною, наприклад, 20 чи 30 років або в ще більш зрілому віці.

Реальне пізнання людини та законів її тілесно-душевно-духовного розвитку є фундаментом побудови дидактики й методики вальдорфської школи, їхньої орієнтації на цілісний всебічний гармонійний розвиток особистості дитини відповідно до законів людської природи та особливостей вікового становлення [6].

Перша вальдорфська школа була заснована в Німеччині (Штутгарт) у 1919 році, метою якої було забезпечення освітою всіх дітей, незалежно від їх соціального походження. Основним завданням вальдорфської школи є не одержання дитиною освіти як суми знань і вмінь, а виховання людини, яка орієнтована на оточуючий світ, сприйнятлива до нового, здатна здійснювати усвідомлений вибір і брати на себе відповідальність за нього. Головним принципом і девізом вальдорфської педагогіки є свобода, але свобода не в значенні асоціальності. Вальдорфська школа не орієнтує дітей у напрямку того чи іншого світогляду, а допомагає їм вільно і плідно самовизначитись, тверезо і відповідально усвідомити реалії сучасного світу.

В організаційному аспекті принцип свободи означає, що вальдорфська школа існує на засадах самоуправління: всі важливі організаційні питання і проблеми вирішує колегія вчителів, яка збирається традиційно у четвер після занять. У школі відсутня вертикальна структура влади і підпорядкування. В житті навчального закладу постійну участь беруть батьки. Існує ініціативна група, яка чітко уявляє собі картину освітнього процесу у школі, знає суть і об'єм своєї діяльності у батьківських групах та комітетах. У справі заснування і підтримки школи ентузіазм батьків має не

менше значення, ніж ентузіазм учителів. У спільних педагогічно-батьківських об'єднаннях вирішуються питання будівництва, зв'язків з державними організаціями, проведення спільних свят тощо [4].

При всьому розмаїтті практичних форм Штейнер-шкіл, що зростають з національного коріння і мають національні особливості й специфіку, за своєю суттю вони багато в чому схожі, бо орієнтують свою діяльність на загальнолюдські цінності й на пізнання дитини, на систему соціофілософських і загальнопедагогічних принципів.

Соціофілософські принципи – це сукупність базових ідей, втілення яких забезпечує при вихованні та навчанні реалізацію пріоритету свободи людини, тобто діяльність школи, яка гармонійно сполучає вимоги суспільного середовища до зростаючого покоління і потреби особистості у світоглядному, соціальному, професійному самовизначенні в контексті культурного усвідомлення індивідуальної свободи і відповідальності.

Основними шляхами реалізації цих принципів є функціонування школи як соціального організму, невіддільного від національної культури та умов життя народу, на основі спільної взаємопогодженої діяльності педагогів, учнів, батьків, громадськості; автономність школи у вирішенні основних економічних, правових, педагогічних завдань; неконфесійність, світськість, відкритість системи освіти як прагнення до інтеграції в світові освітні структури.

Загальнопедагогічні принципи, створюючи теоретичну і практичну базу реалізації вільного виховання на основі втілення в освітню практику пріоритету людинопізнання, забезпечують послідовність і безперервність процесу виховання й навчання, всебічну розвивальну освіту, виховуюче навчання, постійну динаміку освітнього процесу і об'єднують три взаємопов'язані групи принципів: принцип цілісності педагогічного процесу, принцип особистісно-орієнтованого підходу до дитини, принцип постійного випереджального розвитку системи освіти. Останній принцип вимагає, щоб, не створюючи нову систему, освіта постійно внутрішньо перетворювалась і оновлювалась через змінювання змісту з урахуванням результатів і перспектив розвитку науки і цивілізації, можливостей людини і потреб суспільства, через зміни форм і методів навчання, зумовлені інноваційними процесами, тощо [2].

В ідейно-теоретичному аспекті принципи вальдорфської школи погоджуються з основними підходами у вітчизняній освіті, спрямованими на реалізацію нагальних для сучасної системи виховання й навчання цілей і завдань гуманістичної педагогіки. У той же час саме для Штейнер-школи є характерним те, що гуманістичні ідеї реалізуються в процесуальному плані, відбиваючись у навчальних планах і програмах, у методиках викладання та організації функціонування шкільного організму.

Найбільш перспективним є використання ідей Штейнер-педагогіки при навчанні молодших школярів, оскільки початкова ланка найменш вразлива з огляду наукових досліджень. З іншого боку, вальдорфські підходи на початковому ступені навчання можуть сприяти вирішенню актуальних для вітчизняної системи освіти завдань, пов'язаних з поступовим переходом початкової школи на 4-річний термін навчання і розробкою та впровадженням адекватних форм і методів освіти шестиліток.

Базуючись на системі вальдорфських принципів, визначено основні вимоги до початкової освіти вітчизняної школи, які спрямовані на реалізацію прогресивних ідей Штейнер-педагогіки: органічний зв'язок процесу виховання і навчання з національними історичними, соціокультурними особливостями та традиціями українського народу, його мистецтва, звичаїв, фольклору тощо; організація тісної взаємодії педагогів, батьків, учнів; пріоритет людинознавства в освітньому процесі, що дозволяє здійснювати цілісний підхід до педагогічного процесу, який забезпечує наступність і безперервність освіти, всебічний розвиток дитини, виховуюче навчання, з одночасною орієнтацією на особистість учня.

Виходячи з того, що механістичне перенесення зарубіжного досвіду не може забезпечити успішності педагогічного процесу вітчизняної школи, що вальдорфська педагогіка, виступаючи основою для педагогічної творчості, повинна бути адаптована до існуючої системи освіти, розкрито науково-методичні засади реалізації ідей Штейнер-педагогіки в умовах національної школи. Це дозволило науковцю О.Іоновій розробити модель сучасної початкової школи, яка інтегрує вітчизняні гуманістичні традиції та ідеї, принципи вальдорфської школи; створити алгоритм системної організаційно-педагогічної діяльності з використання ідей Штейнер-педагогіки в навчально-виховному процесі вітчизняної початкової школи [3].

Важливим компонентом цієї системи є мотиваційно-ціннісний, який передбачає комплексну роботу з формування мотивації цілеспрямованої діяльності суб'єктів вальдорфського освітнього процесу (педагогів, батьків, дітей) на основі ціннісних соціальних і особистісних орієнтацій, що значною мірою визначає успішність педагогічного процесу, збереження духовно-педагогічної ідентичності Штейнер-педагогіки, формування творчої атмосфери, довірливих стосунків між учителями і школярами, педагогами й батьками, родиною та школою;

Змістовно-підготовчий етап системи спрямований на розробку програм навчання педагогів і їхню підготовку до роботи за вальдорфськими методиками, науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу (розробка планів і програм навчання й виховання учнів на принципах Штейнер-педагогіки, тематичних і поурочних планів, відбір форм і методів проведення педагогічного процесу, навчальної літератури для школярів, складання розкладу занять); забезпечення матеріально-технічної бази навчально-виховного процесу.

Процесуальний етап, який забезпечує за допомогою ретельно відібраних методів, засобів, форм педагогічно доцільні взаємини вчителя з учнями, всередині вчительського колективу, а також тісну взаємодію школи з батьками та громадськістю. Так, діяльність учителя з організації навчально-пізнавальної діяльності учнів передбачає її органічний зв'язок з організацією інших видів розвивальної діяльності.

I, нарешті, аналітико-результативний етап, що забезпечує оцінювання рівня ефективності навчально-виховного процесу, його оперативне корегування з метою узагальнення й розповсюдження отриманого позитивного досвіду в освітній практиці сучасної школи.

Зміст шкільної освіти полягає у єдності обов'язкових предметів з диференційованою системою курсів за вибором. При вступі до 1-го класу необхідно пройти перевірку на „шкільну зрілість”. Вона включає відбір на: навчальну компетентність (вміння зосередитись на справі й витримувати певне навантаження); моторну компетентність; мотиваційну компетентність (інтерес та бажання до навчання); соціальну компетентність (здатність до контактів, вміння адаптуватись, слідувати за правилами поведінки) [5].

У класичній вальдорфській школі навчання триває 12 років; ті, хто бажає вступити до університету, закінчують ще 13-й „абітуріентський” клас. До речі, відсоток вальдорфських випускників, що вступають до вищих навчальних закладів, у середньому не нижче, а подекуди й вище аналогічного показника серед випускників звичайних державних шкіл. Головною фігурою навчально-виховного процесу у вальдорфській школі є так званий класний учитель. Він викладає в одному класі (з 1-го по 8-й) всі загальноосвітні предмети (математику, рідну мову та літературу, фізику, ботаніку, антропологію, географію, історію тощо). При цьому немає підручників і методик, весь навчальний матеріал виступає перед учителем як єдине ціле, що поступово ним розгортається й формується. Відсутній жорсткий навчальний план, оскільки він, на думку вальдорфських педагогів, у кожному конкретному випадку повинен вичитуватися з конкретної концепції дитини [6].

Висновки... Вальдорфська педагогіка являє собою цілісну педагогічну систему, яка має свій світоглядний фундамент, свою філософську, психологічну, соціологічну, етичну, естетичну основу, завдяки чому переосмислюються і якісно наповнюються базові педагогічні поняття: виховання, його сутність, цілі, завдання, зміст, форми та методи навчання тощо. Вальдорфська школа як практична реалізація одного з найважливіших імпульсів духовно-наукового людинознавства – антропософії – в соціальній сфері будується на концепції Р.Штейнера, у центрі якої стоять ідеї про сутність людини, її онтогенез, про закони розвитку людини та суспільства в контексті гуманізації.

Антропософськи зорієнтоване уявлення про людину визначає сутність педагогічного процесу як засобу цілісного гармонійного розвитку дитини згідно з передумовами й спонукальними мотивами, властивими її віку. Вільний, природний розвиток як вихідний пункт процесу виховання й навчання ставить перед школою, поряд з передачею соціального досвіду дорослими та засвоєнням його дітьми, мету – надати можливість особистості кожної людини розкрити свої індивідуальні обдарування та зробити їх соціально плідними.

Як свідчить аналіз джерел, в основі головних ідей вальдорфської педагогіки лежать загальнолюдські ідеали добра, краси, істини, цілісності знання, синтез науки, мистецтва, моралі, що співзвучне найкращим досягненням світової та вітчизняної педагогіки й узгоджується з поглядами видатних мислителів, вчених, педагогів від античності до сучасності.

Аналіз філософсько-психологічних, педагогічних основ вальдорфської школи, генезис та модифікації використання ідей Р.Штейнера в різних країнах світу, процесів становлення і розвитку вальдорфського руху, його ролі в світовому культурно-освітньому просторі дозволили визначити головні пріоритети Штейнер-школи – пріоритет свободи людини і пріоритет людинопізнання в освітньому процесі – та сформулювати і обґрунтувати систему взаємопов'язаних соціофілософських і загальнопедагогічних вальдорфських принципів, які забезпечують реалізацію гуманістичних ідеалів.

Перспективи подальших розвідок... Подальших розвідок вимагає розробка проблеми використання гуманістичних ідей вальдорфської педагогіки в практиці роботи загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладів України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – С. 114-129.
2. Іонова О. М. Зміст вальдорфської освіти – засіб розвитку особистості учня / О. М. Іонова // Рідна школа. – 1999. – № 7-8. – С. 37-40.

3. Ионова Е. Н. Вальдорфская педагогика: теоретико-методологические аспекты / Е. Н. Ионова. – Харьков : Бизнес Информ, 1997. – 300 с.
4. Краних Э. М. Свободные вальдорфские школы / Э. М. Краних. – М. : Парсифаль, 1993. – 40 с.
5. Штейнер Р. Методика обучения и предпосылки воспитания / Р. Штейнер. – М. : Парсифаль, 1994. – 80 с.
6. Штейнер Р. Педагогика, основанная на познании человека / Р. Штейнер. – М. : Парсифаль, 1996. – 128 с.

Анотація

Л.А.Машкина

Концептуальные основы вальдорфской педагогики

В статье освещены концептуальные основы вальдорфской педагогики, раскрыты общепедагогические принципы функционирования вальдорфских школ. Показано систему использования Штейнер-педагогики в отечественной начальной школе.

Ключевые слова: вальдорфская педагогика, Р.Штейнер, принципы вальдорфской школы.

Summary

L.A.Mashkina

Conceptual Bases of Waldorf Pedagogies

Conceptual bases of Waldorf pedagogies are elucidated in the article, general pedagogical principles of Waldorf schools functioning are revealed. The system of Steiner pedagogies usage at the domestic primary school is shown.

Key words: Waldorf pedagogies, Rudolf Steiner, principles of Waldorf school.

Дата надходження статті:

„1” квітня 2011 р.

УДК 37.036–057.874:78(045)

В.Ф.МЕТЕНЬКО,

викладач

(м.Хмельницький)

Розвиток творчих здібностей школярів на уроках музики через виконання творчих завдань

Публікація присвячена проблемі розвитку творчих здібностей дітей шкільного віку в умовах загальної середньої освіти. У роботі розглянуто деякі методичні підходи та практичні рекомендації щодо вдосконалення розвитку творчих здібностей школярів на уроках музики.

Ключові слова: *творчі здібності, пізнавально-пошукова діяльність, імпровізація, інтерпретація.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розробка нових педагогічних технологій у навчанні і вихованні на сучасному етапі розвитку освіти зумовлена соціальним замовленням суспільства школі, пов'язаним з необхідністю формування засобами мистецтва естетично і емоційно розвиненої, висококультурної, творчої особистості [1].

Серед предметів естетичного циклу музика найбільше стимулює до творчої діяльності, сприяє формуванню пізнавально-пошукових та емоційно-мотиваційних функцій, розвитку творчого мислення, здібностей, а також позитивних якостей характеру (систематичності, працьовитості, наполегливості у досягненні мети) [4].

Слід підкреслити, що розвиток творчої особистості, її якостей та індивідуальних особливостей має здійснюватись на основі інтенсивного оволодіння знаннями, уміннями і навичками, щоб одне сприяло інтенсифікації другого. Тільки наділивши учнів певним мінімумом загальноосвітніх знань, можна говорити про самостійне створення ними різноманітних, оригінальних, творчих продуктів [3].

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Ґрунтовне з'ясування такої складної проблеми, як розвиток творчих здібностей дітей різного віку, містять дослідження у галузі музикознавства, музичної педагогіки і психології (Б.Асаф'єв, Л.Виготський, Н.Ветлугіна, К.Головська, С.Рубінштейн, К.Станіславський, Б.Теплов, Б.Яворський), а також теоретично-експериментальні роботи та художня педагогічна практика окремих сучасних вчених й досвідчених педагогів (Н.Аніщенко, Н.Біюк, Г.Тарасенко, Г.Ригіна, Н.Терент'єва, Г.Падалка, О.Щолокова) тощо.

Проте аналіз музикознавчої й психолого-педагогічної літератури засвідчив, що до сьогодні ще недостатньо досліджені й класифіковані різні засоби педагогічного стимулювання художньої пізнавально-пошукової діяльності школярів на уроках музики, зокрема, творчі завдання.

На думку автора творчі завдання (як один із стимулів до творчості), рекомендовані для впровадження в процес музичного навчання і виховання, можуть збуджувати творчу активність школярів, позитивно впливати на розвиток їх творчого потенціалу.

Формулювання цілей статті... Мета статті – обґрунтувати доцільність застосування на уроках музики певної системи творчих завдань, виконання яких у практичних діях сприятиме ефективному розвитку творчих здібностей школярів.